

Barns rätt till familjehemsvård av god kvalitet

Granskning av socialtjänstens myndighetsutövning rörande familjehemsplacerade barn

Du får gärna citera Inspektionen för vård och omsorgs texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Inspektionen för vård och omsorg har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

Artikelnummer | IVO 2017-15

Foto | Mostphotos

Utgiven | Juni 2017, www.ivo.se

Förord

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har ansvar för tillsyn över verksamheter inom socialtjänstområdet och inom hälso- och sjukvården. I det uppdraget ingår att myndigheten regelbundet ska återföra sammanställda resultat och iakttagelser från sin tillsyn. Denna rapport är en del av den återföringen.

Denna rapport belyser de iakttagelser IVO gjort av socialtjänstens myndighetsutövning angående familjehemsplacerade barn under 2016. Rapporten baseras främst på resultatet av en nationell tillsyn där IVO inspekterat 22 kommuner i tre av IVO:s sex tillsynsregioner; nord, sydväst och sydöst.

Rapporten är framtagen av utredaren Sofia Norlund. Projektledare har varit Gudrun Kågström-Lindberg och i projektgruppen har även tillsynsledarna Lisa Bergdahl Sjölin, Per-Håkan Nordström och Rolf Svanold ingått.

Gunilla Hult Backlund
Generaldirektör

Maj 2017

Sammanfattning

Barn som placeras i familjehem är en utsatt grupp med bland annat större risk för psykisk och somatisk ohälsa när de blir vuxna. Eftersom en misslyckad familjehemsplacering kan medföra negativa konsekvenser för barnet bland annat i form av byte av familjehem eller insats är det viktigt att socialtjänstens utredningar av barn och familjehem fungerar bra. Socialtjänsten ansvarar för att barnens behov under vårdtiden tillgodoses, de måste därför ha kännedom om varje enskilt barns behov samt följa vården noga. Att socialtjänstens myndighetsutövning fungerar väl är en förutsättning för att de placerade barnens behov kan tillgodoses.

I VO har under 2016 granskat myndighetsutövning angående familjehemsplacerade barn i 22 kommuner (0-17 år). Underlaget till rapporten är dessa granskningar samt en enkät som skickats till 52 kommuner (75 % svarsfrekvens). I enkäten ställdes frågor om socialtjänstens organisation, kompetensförsörjning samt myndighetsutövning, framförallt vid omplaceringar av ensamkommande barn.

Syftet med rapporten är att ge en bild av hur de familjehemsplacerade barnens behov beaktas i socialtjänstens myndighetsutövning. Fokus är att beskriva:

- ⊗ Hur barnens bästa beaktas i utrednings- och uppföljningsarbete
- ⊗ Hur familjehemmen utreds av socialtjänsten
- ⊗ Hur socialtjänsten organiserar sitt arbete med familjehemsplacerade barn
- ⊗ Hur socialtjänstens systematiska egenkontroll av verksamhetens kvalitet angående barn som placeras i familjehem bedrivs

Fortsatt flera brister i myndighetsutövningen

I tidigare tillsyner har IVO sett brister i socialtjänstens myndighetsutövning angående familjehemsplacerade barn. I denna granskning av 22 kommuner ser vi att det fortfarande är ett problemområde. Det var bara en kommun som inte ansågs ha några brister i sitt arbete med familjehemsplaceringar av barn.

Främst handlade bristerna om:

- ⊗ Långa utredningstider för barn och bristande, ibland obefintliga, familjehemsutredningar

Utredningar av barn sker inte skyndsamt och vid flera tillfällen överstiger socialtjänsten den lagstadgade tiden. Familjehemsutredningar är ofullständiga och ibland utreds inte de hem där barnen placeras alls. Trots att hemmets lämplighet inte utretts av socialtjänsten placeras barn i sådana hem. Det är främst utredningar av de konsulentstödda familjehemmen som är bristfälliga eller obefintliga.

De konsulentstödda familjehemmen är familjehem som rekryterats av privata aktörer vilka säljer hemmens tjänster till kommunerna.

Även om privata aktörer gör utredningar av familjehemmen, har socialtjänsten en skyldighet att själva utreda ett hems lämplighet innan beslut om en varaktig placering kan tas. I de fall socialtjänsten inte gjort någon egen utredning har IVO betraktat hemmen som outhämta. Om hemmen inte utreds ökar risken för sammanbrott, dvs. att barnet måste flytta från familjehemmet. Eftersom ett sammanbrott är ett misslyckande som kan resultera i allvarliga konsekvenser för barnet är det viktigt att socialtjänsten inte förlitar sig på konsulentverksamhetens utredningar utan fullföljer sin skyldighet att göra egna utredningar.

🕒 Barn och familjehem matchas inte med varandra

För att säkerställa att familjehemmet kan tillgodose barnets individuella behov ska en matchning göras av barnets behov och det enskilda familjehemmets möjlighet att tillgodose dessa. Det görs dock inte vid alla placeringar. För att kunna genomföra en matchning krävs att det finns utredningar av god kvalitet av både barn och familjehem. När utredningarna brister försvårar det möjligheten att göra en bra matchning.

🕒 Det finns inte alltid planer för uppföljning av barnens vård

Det finns inte alltid vård- och genomförandeplaner där syftet med vården i familjehemmet samt vårdens genomförande ska specificeras. Det är främst genomförandeplaner som inte upprättas vilken försvårar arbetet med att följa upp de insatser som barnet har rätt till. Det innebär också att det då saknas underlag inför de överväganden eller omprövningar av vården som ska ske minst var sjätte månad.

De ensamkommande barnen är särskilt utsatta

Kommunerna påverkades mycket av den stora tillströmningen av ensamkommande barn under 2015. Tillsynen visar att de ensamkommande barnen är överrepresenterade bland de barn som påverkas av socialtjänstens brister i myndighetsutövningen. Det är till exempel vanligare att ensamkommande barn inte utreds skyndsamt eller placeras i hem som inte blivit utredda. Det kan bland annat bero på att de ensamkommande barnen oftare placeras i konsulentstödda familjehem, vilka inte alltid utreds av socialtjänsten. Eftersom ensamkommande barn är extra utsatta, krävs för denna grupp ett aktivt förändringsarbete.

Faktorer som kan påverka att brister uppkommer och att de ensamkommande barnen blir särskilt drabbade:

- 🕒 Socialtjänsten har svårt att rekrytera personal. Rekryteringssvårigheter leder till att det anställs personal med annan kompetens än socionomexamen och socionomer med kort yrkeserfarenhet. Personalomsättningen är också hög bland socialsekreterarna, vilket leder till bristande kontinuitet för barnen. Det har blivit än mer kännbart i de enheter som endast arbetar med ensamkommande barn. Det pågår dock ett arbete bland kommunerna för att säkra såväl bemanning som personalens kompetens.

- ⤷ Då socialtjänsten ofta är organiserad så att de ensamkommande barnens ärenden handläggs av särskilda enheter eller socialsekreterare har de haft en extra ansträngd arbetssituation.
- ⤷ Handläggningen av ensamkommande barn har inte alltid en tydlig struktur. Det saknas till exempel rutiner och strukturerade arbetssätt.

Kommuner missar viktiga lärdomar

En annan brist som identifierats i granskningen är att verksamheterna inte utför en systematisk egenkontroll av verksamhetens kvalitet. Det har antingen inte funnits planer för egenkontroll eller inte hunnits med. Det är inte förrän verksamheterna följer upp sina åtgärder och arbetssätt som de kan säga något om deras effektivitet. Ibland kan en åtgärd som tros förbättra kvaliteten ha motsatt effekt eller ge en påverkan någon annanstans.

Det är också viktigt att socialtjänsten tar vara på barnens synpunkter då det är en viktig informationskälla. Barnens erfarenheter bör i större utsträckning beaktas i egenkontrollen för att kunna utvärdera om verksamheten har uppnått målet att verka för barnens bästa.

Ett flertal av de kommuner som granskats i denna tillsyn har upplevt den egengranskning de fått i uppdrag av IVO att göra som ett användbart verktyg för fortsatt egenkontroll och kvalitetsuppföljning. Flera kommuner har även tillfrågat IVO om möjligheten att använda de mallar som IVO tillhandahöll och som utgjorde underlaget för egengranskningen (Bilaga 2) i sitt fortsatta arbete med egenkontroll. Det är därmed tydligt att egengranskning fyller ett syfte genom att bidra till ökat lärande om de egna verksamheterna, och är till nytta för verksamheter som vill utveckla sin egenkontroll. Till skillnad från checklistor, som vissa kommuner använder sig av, är egengranskning ett hjälpmedel för att säkerställa inte bara för *att* en åtgärd är genomförd utan även granska *hur* den är genomförd och vilka *effekter* den fått.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning.....	4
Fortsatt flera brister i myndighetsutövningen.....	4
De ensamkommande barnen är särskilt utsatta	5
Kommuner missar viktiga lärdomar	6
Familjehem – den vanligaste placeringen för barn i behov av heldygnsvård.....	8
Extra stora utmaningar för kommunerna	8
Vad innebär barnets bästa?	9
IVO granskar kommunernas arbete med familjehems-placerade barn	9
Utredning och uppföljning av barnens behov	11
Utredningar av barnen drar ut på tiden.....	11
Familjehemsutredningarna brister ofta	12
Utredningar krävs för att kunna matcha barn och familjehem	14
Planer för barnen underlättar planering och uppföljning	14
De ensamkommande – en särskilt utsatt grupp	15
Organisation och kvalitet	18
Svårigheter med rekrytering fortsätter ställa till problem för socialtjänsten	18
Socialtjänstens organisation av arbetet med familjehemsplaceringar av barn	20
Socialtjänsten har svårigheter att prioritera	21
Behov av uppföljning och utvärdering	21
Barnens röst saknas i egenkontrollen	23
Referenser	24
Bilaga 1. Tillvägagångssätt.....	25
Bilaga 2. Stöd för egengranskning.....	27
Granskning av utredningar	27
Granskning av familjehem	29

Familjehem – den vanligaste placeringen för barn i behov av heldygnsvård

Barn som placeras i samhällsvård¹ är en utsatt grupp med större risk för både fysisk och psykisk ohälsa samt andra sociala problem när de blir vuxna.² Kommunerna ansvarar för att tillgodose barnens behov under den tid som de vårdas och det är då viktigt att ha kännedom om vad det enskilda barnet behöver. Att kontinuerligt följa upp hur de placerade barnen mår är en mycket viktig uppgift för socialtjänsten.

Den vanligaste placeringen för barn med behov av samhällsvård har länge varit familjehem³ men placeringar i hem för vård eller boende (HVB) har ökat under senare tid. Ett familjehem är ett enskilt hem som inte bedrivs yrkesmässigt. Kommunerna rekryterar oftast själva familjehem, men sedan 2009 har antalet konsulentstödda familjehem ökat. Det är hem som rekryterats av privata konsulentverksamheter som i sin tur säljer familjehemmens tjänster till kommunerna. De privata konsulenterna bistår familjehemmen med stöd och handledning. Det är kommunen där barnet är folkbokförd⁴ som har ansvaret att följa upp det familjehemsplacerade barnets situation oavsett vilket sorts familjehem barnet är placerad i.

Extra stora utmaningar för kommunerna

Antalet placerade barn har ökat under hela 2000-talet och det är främst de frivilliga placeringarna, där barnet eller dess vårdnadshavare samtycker till placeringen, som ökar. Mycket beror på att antalet ensamkommande asylsökande barn⁵ också ökat under de senaste åren. Särskilt under 2015 kom extremt många ensamkommande barn till Sverige (över 35 000 barn). Kommunerna har ett tydligt ansvar för dessa barn som innefattar att ordna boende för dem samt utredning och insatser i enlighet med socialtjänstlagen (SoL).⁶ Med den kraftiga ökningen av ensamkommande barn ställdes kommunerna inför en extraordinär situation.

Socialstyrelsen har gjort en analys av vad konsekvenserna, som den extraordinära flyktingssituationen med många ensamkommande barn, har inneburit för socialtjänsten. Där framkommer att kommunerna upplevde sig överrumplade av hur många ensamkommande barn som kom, och de hade svårt att hinna med. Myndighetsutövningen inom socialtjänstens barn- och familjevård blev mest påverkad. De fick göra en prioritering där de exempelvis avvaktade med insatser som inte sågs som akuta.⁷

¹ Barn och unga i heldygnsvård i familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende (HVB).

² Vårdanalys (2016-5). *Hittar vi hem? – En kartläggning och analys av den sociala dygnsvården för barn och unga*

³ Ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran.

⁴ Ensamkommande barn blir anvisade till en kommun som har ansvaret för deras vård.

⁵ Fortsatt hänvisade till som ensamkommande barn

⁶ Proposition (2005/06:46) *Mottagande av ensamkommande barn*

⁷ Socialstyrelsen (2016-5-25), *Analys av situationen i socialtjänsten*

Vad innebär barnets bästa?

I barnkonventionen, som ratificerades av Sverige 1990, slås fast att vid alla åtgärder som innefattar barn ska barnets bästa sättas främst.⁸ I Sverige återfinns liknande skrivelser i lagar och bestämmelser, inte minst i SoL (se faktaruta).⁹ En grundförutsättning för att kunna se till barns bästa är att ta reda på vad varje enskilt barn har för behov. Enligt FN:s kommitté för barnens rättigheter förutsätter uttrycket en helhetssyn där barnets fysiska, psykologiska, moraliska samt andliga integritet säkras.¹⁰ Det förutsätter ett rättighetsbaserat synsätt där barnets värdighet befasts.

Barnets bästa i Socialtjänstlagen (SoL)

Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas.

Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. (1 kap. 2§ SoL)

Trots att barnets bästa är en viktig grundpelare i lagstiftningen har det visat sig att barnets bästa inte alltid tillgodoses. I IVO:s riskanalyser framträder socialtjänstens myndighetsutövning som särskilt problemfylld och ett angeläget område att granska. Tidigare rapporter och sammanställningar från IVO har visat på att kommunerna haft problem att tillgodose de behov som de familjehemsplacerade barnen har.¹¹ IVO prioriterar också riskgrupper i sin tillsyn, som exempelvis barn och unga, som har svårigheter att göra sin röst hörd.

IVO granskar kommunernas arbete med familjehemsplacerade barn

Denna rapport baseras på resultat från ett nationellt projekt där socialtjänstens myndighetsutövning rörande familjehemsplacerade barn granskats (Bilaga 1). IVO har undersökt socialtjänstens handläggning i samband med utredning av barn och familjehem samt deras arbete med uppföljning av barnens vård. Tre av IVO:s regionala avdelningar (nord, sydväst och sydöst) har genomfört 22 inspektioner. Kommunerna har själva fått granska ett urval av sina egna individärenden som en del av tillsynen. En enkät har även skickats till de granskade kommunerna samt ytterligare tio kommuner i vardera region (totalt 52 kommuner). I enkäten efterfrågades mer information om kompetens, organisation och myndighetsutövning, framförallt angående omplaceringar av ensamkommande barn.

Rapporten ger en bild av hur familjehemsplacerade barns behov beaktas i socialtjänstens myndighetsutövning. Särskilt fokus är att beskriva:

- 🔍 Hur barnens bästa beaktas i utrednings- och uppföljningsarbete

⁸ Åtgärder som tas av bl.a. offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar eller myndigheter.

⁹ Bl.a 1 § Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), 6 a § Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

¹⁰ Barnombudsmannen, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) om Barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rum*

¹¹ IVO (2016-2), *Riskbaserad tillsyn av familjehemsvård*, IVO (2016-21), *När barn inte kan bo med sina föräldrar*. IVO (2016-26), *Fyra kommuners handläggning i ärenden som avser familjehemsplacerade barn*,

- ④ Hur familjehemmen utreds av socialtjänsten
- ④ Hur socialtjänsten organiserar sitt arbete med familjehemsplacerade barn
- ④ Hur socialtjänstens systematiska egenkontroll av verksamhetens kvalitet angående barn som placeras i familjehem bedrivs.

Utredning och uppföljning av barnens behov

Kommunerna uppfyller inte de krav som finns i handläggningen av familjehemsplacerade barn och familjehem. Av de 22 kommunerna som granskades var det bara en kommun som inte bedömdes ha några brister inom området. 12 kommuner fick krav på att åtgärda de brister som identifierades och ytterligare en kommun hade så allvarliga problem i sin myndighetsutövning avseende utredningstider att IVO utfärdade ett föreläggande. IVO bedömde att de resterande kommunerna redan hade påbörjat ett förbättringsarbete för att komma till rätta med bristerna. I genomsnittskommunen uppmärksammades fem till sex brister i myndighetsutövningen.¹²

TABELL 1. DE FEM VANLIGASTE BRISTERNA I TILLSYVEN

BRIST	ANTAL BESLUT	
	Brist med åtgärdskrav	Brist utan åtgärdskrav*
Utredningar avseende barn och unga bedrivs inte skyndsamt och slutförs inte inom lagstadgad tid	8	6
Familjehemsutredningar bedrivs inte enligt gällande bestämmelser	8	4
En matchning av barnets behov i relation till familjehemmets resurser genomförs inte	6	0
Genomförandeplaner upprättas inte vid alla placeringar	9	2
Bristande kvalitetsarbete	5	4

* När verksamheterna redan vid tillsyn hade påbörjat ett förbättringsarbete eller hade en handlingsplan för att åtgärda de brister som IVO identifierade, ställde IVO inte alltid krav på åtgärder.

Utredningar av barnen drar ut på tiden

Socialtjänsten ska inleda en utredning ifall det finns en bedömning gjord att ett barn kan ha behov av insatser från socialtjänsten, som familjehemsplacering. Utredningstiden kan vara en påfrestande tid för barnet och andra inblandade. För att barnet inte ska behöva vänta så länge med att få en stadigvarande placering där barnets behov av vård kan tillgodoses, ska socialtjänsten se till att en utredning genomförs så snabbt som möjligt.¹³ Utredningen ska vara färdigställd inom fyra månader och ska visa om barnet är i behov av placering i familjehem. Ett barn kan under utredningstiden placeras tillfälligt i ett hem, men det krävs ändå ett underlag och en bedömning av barnets behov.

¹² Se bilaga 2 för vilka områden som granskats.

¹³ 11 kap.1 a och 2 §§ SoL

En majoritet av de granskade kommunerna uppvisade brister i sin handläggning av utredningar av barn, och den främsta orsaken var att utredningarna inte görs inom lagstadgad tid (Tabell 1). I vissa fall kan beslut om förlängd utredningstid fattas om det finns särskilda giltiga skäl.¹⁴ Hur mycket socialtjänsten överskridit tiden varierar stort från ärende till ärende. I en kommun visar exempelvis den egen-granskning som genomfördes att tiden hade överskridits i 8 av 10 ärenden. Det kan röra sig om att utredningarna tagit några dagar extra till att de vid granskningen pågått över 9 månader och fortfarande inte avslutats.

Att utredningar av barn ska bedrivas skyndsamt får inte påverka att de ska vara av god kvalitet och följa de bestämmelser som finns. Granskningen visar att socialtjänsten ibland upplever tidsnöd eftersom ärenden blir liggande länge innan utredningen ens påbörjas. Då finns en ökad risk att utredningen även kommer att brista i kvalitet.

De flesta kommuner ser till att barnen får komma till tals i utredningarna samt kommunicerar besluten med barnen, medan några kommuner visar att det är ett förbättringsområde.¹⁵ Förutom fysiska träffar med barnen har vissa socialsekreterare andra sätt att kommunicera med barnen som i telefon eller via SMS.

Familjehemsutredningarna brister ofta

”Det är när vi börjar jobba med familjehemmet som vi ser och lär känna. Vi är tydliga med att vi kräver mycket av dem” – Socialsekreterare

Ett enskilt hem måste utredas och bedömas lämpligt för att kunna fungera som familjehem.¹⁶ I utredningen ska socialtjänsten bland annat undersöka familjens livssituation, boende och familjehemsföräldrarnas personliga förutsättningar.¹⁷ De flesta kommunerna som granskats brister i sina utredningar av familjehem. Bristerna handlar oftast om att de inte samlat in tillräckligt med information, exempelvis från referenter eller register¹⁸, eller att utredningen drar ut på tiden trots att barn redan placerats i hemmet. Det främsta problemet är emellertid inte att det finns brister i befintliga utredningar utan att utredningar inte görs alls.

Tillfälliga placeringar kräver också underlag

Ibland finns det ett akut behov att placera ett barn i ett annat hem än det egna. I granskningen vittnar socialtjänsten om ett större behov av akuta placeringar under de senaste åren på grund av det höga antalet ensamkommande barn som inte haft något hem. Om det inte finns tillgång till utredda familjehem kan socialtjänsten fatta beslut om att tillfälligt placera ett barn, under en begränsad period, i ett hem som ännu inte utretts. Innan beslut om en tillfällig placering, ska det ändå alltid finnas ett underlag och en allmän bedömning av hemmets lämplighet. Under den tillfälliga placeringen av barnet krävs att socialtjänsten gör fortlöpande bedömningar om

¹⁴ Tid- eller personalbrist anses inte vara giltiga skäl.

¹⁵ 3 kap. 5 § och 11 kap. 10 § SoL

¹⁶ 6 Kap. 6 § SoL

¹⁷ 4 kap. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11)

¹⁸ Belastnings- och misstankeregister och nämndens (eller familjehemmets hemkommuns) eget register.

hemmets lämplighet. Om tanken är att den tillfälliga placeringen ska bli stadigvarande ska en utredning genomföras. IVO kan se att dessa tillfälliga placeringar ibland pågår under en längre tid och har i vissa fall överstigit ett år. Det är särskilt viktigt att familjehemsutredningarna inte blir liggande ifall ett barn redan är placerat i hemmet.

De konsulentstödda familjehemmen utreds inte alltid av kommunerna

På senare tid, och särskilt under 2015, har det blivit allt vanligare att kommunerna använder sig av konsulentstödda familjehem. I granskningen är variationen mellan kommunerna stor där vissa inte använder något sådant hem medan andra har ett stort antal barn placerade i konsulentstödda hem. Dessa familjehem har rekryterats av privata konsulentverksamheter som bistår familjehemmen med stöd och handledning. Konsulentverksamheterna brukar själva göra en allmän utredning av hemmets lämplighet att ta emot barn.

Det är i socialtjänstens handläggning av de konsulentstödda familjehemmen som IVO främst ser att utredningar helt saknas. Socialtjänsten ska genomföra egna utredningar av alla tilltänkta familjehem men här har en del kommuner antingen helt förlitat sig på de utredningar konsulentverksamheten gjort eller enbart gjort mindre kompletteringar. När socialtjänsten inte gör egna utredningar, utan förlitar sig på konsulentverksamhetens utredning, efterföljs inte gällande bestämmelser och lagstiftning.¹⁹ Om socialtjänsten inte har gjort nödvändiga utredningar av ett familjehem, har IVO betraktat hemmet som utrett. En kommun uppgav att de hade barn placerade i 60 konsulentstödda familjehem som de inte hunnit utreda än. Att hem där barn blivit placerade inte utretts över huvud taget rör dock inte enbart de konsulentstödda familjehemmen, utan även hem som kommunerna själva rekryterat. Det innebär att socialtjänsten inte har tillräcklig kännedom om de hem som barnen placeras i, vilket i sin tur innebär att barnen kan fara illa.

Utmaning att få tag i familjehem

Även om IVO bedömt att kommunerna generellt har ett fungerande arbete med att tillgodose tillgången av familjehem har det sedan 2015 varit en utmaning att rekrytera familjehem som uppfyller kraven. De familjehem som kommunerna hade kontakt med räckte inte för det stora antalet ensamkommande barn som anlände och det gick inte att rekrytera hem i den utsträckning som krävdes. Därför vänder sig socialtjänsten till konsulentverksamheterna. En kommun nämner att det har blivit en konkurrenssituation i rekryteringen av tänkbara familjehem mellan kommuner och konsulentverksamheterna.

För att bättre kunna rekrytera familjehem har många kommuner upprättat, eller är på väg att upprätta, kommun- eller länsgemensamma familjehemscentra dit flera kommuner kan vända sig för att få tag i familjehem.

¹⁹ JO (Dnr 2598-2000 och 2617-2000), Fråga om anlitan­de av privat­rättsliga subjek­ter som utredare inom socialtjänsten.

Utredningar krävs för att kunna matcha barn och familjehem

För att barnen ska placeras i ett hem som tillgodoser deras behov ska socialtjänsten göra en så kallad matchning mellan barnets behov och hemmets möjlighet att tillgodose behoven.²⁰ Ett familjehem kan bedömas som lämpligt men samtidigt ändå vara inkompatibelt med ett enskilt barn. Det kan exempelvis handla om att hemmet är beläget på en plats som upplevs otryggt för barnet eller att det inte finns möjligheter för barnet att ägna sig åt sitt fritidsintresse. För att socialtjänsten ska kunna göra en tillförlitlig matchning krävs att det finns utredningar av både barn och familjehem. Men när utredningar av både barn och familjehem brister blir det svårt att uppfylla kravet på matchning. I drygt en fjärdedel av tillsynerna krävde IVO att kommunerna åtgärdar brister rörande matchning.

Planer för barnen underlättar planering och uppföljning

Att följa upp vården är viktigt genom hela familjehemsplaceringen, även när alla utredningar är gjorda och placeringen är stadigvarande.²¹ Socialtjänsten ska se till att de placerade barnens behov blir tillgodosedda och träffa barnen regelbundet. Det är också viktigt att barnet och vårdnadshavare får komma till tals och ge sin syn på både vård- och genomförandeplanerna. Förutom att barnet har rätt att få uttrycka sina åsikter och bli hörd, ger det också socialtjänsten kompletterande information om planen är anpassad för barnets behov och om den är genomförbar.

Vård-och genomförande planer

För att synliggöra vilka behov barnet har och hur de ska tillgodoses, ska vård- och genomförandeplaner upprättas.²² I en vårdplan ska syftet med vården tydliggöras samt när förutsättningar finns för att vården ska upphöra. Det ska även framgå vilka insatser som barnet är i behov av utifrån barnets individuella förutsättningar. Ett exempel är hur umgänget med föräldrar eller andra anhöriga ska vara utformat. En genomförandeplan är en kompletterande plan av vårdplanen som mer handlar om hur vården konkret ska genomföras och sätter fokus på när och hur insatser görs. Genomförandeplanen underlättar vid samverkan med andra huvudmän, vid uppföljning av vården samt för att stämma av och säkerställa att barnet får de insatser som hen har behov av.

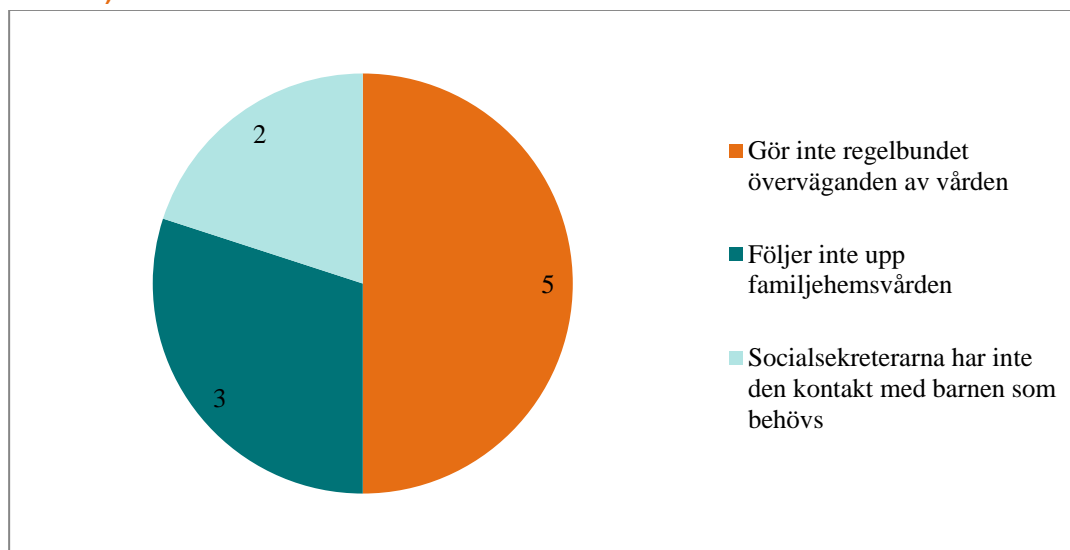
Hur vård- och genomförandeplanerna används skiljer sig mellan kommunerna. Tillsynen visar att medan vissa verksamheter använder sig av planerna på ett integrerat sätt i arbetet kring barnen och uppdaterar dem kontinuerligt, är det för andra mer en statisk checklista som tas fram vid vissa enstaka tillfällen. IVO kan se att det främst är i upprättandet av genomförandeplaner som kommunerna brister. Förutom att det inte finns planer upprättade uppfyller de inte alla de krav som finns på vad planerna ska innehålla. Om det inte finns någon genomförandeplan får socialtjänsten det svårt att veta om målen med vården uppfylls samt om barnets specifika behov tillgodoses.

²⁰ 5 kap. 1 § SOSFS (2012:11)

²¹ 6 kap. 7, 7 b-c och 8 §§ SoL

²² 11 kap. 3 § SoL

FIGUR 1. HUR BRISTER KOMMUNERNA I UPPFÖLJNING AV VÅRDEN? (ANTAL BRISTER I BESLUT)

Sammanlagt 9 av 22 kommuner brister i något hänseende rörande uppföljning av familjevården. Medan de flesta kommuner ansågs brista på en av de angivna punkterna i figuren, var det en av kommunerna som brast i både uppföljning av familjevården och kontakt med barnen.

Utöver brister i upprättande av planer, uppvisade 40 % av kommunerna olika former av brister i uppföljningen av placeringen (figur 1). Förutom att socialsekreteraren ska ha regelbunden kontakt med barnet och att familjevården ska följas upp, ska det regelbundet göras överväganden eller omprövningar av vården.²³ Förutsättningar kan ändras över tid och förändringar av barnets behov av vård kan uppstå. Överväganden ska ske minst en gång var sjätte månad för att ta ställning till om vården har rätt utformning och om den fortfarande behövs. Överväganden görs med utgångspunkt i de vård- och genomförandeplaner som ska finnas. Då de till stor utsträckning saknas, finns det inte ett bra underlag för att göra övervägande om barnens fortsatta behov av vård.

De ensamkommande – en särskilt utsatt grupp

”För de ensamkommande barnen är vårt regelsystem främmande.” – Gruppledare

”För handläggningen av EKB (ensamkommande barn) gällde det att skaffa tak över huvudet för de ungdomar som anvisades till kommunen.” – Socialsekreterare

De ensamkommande barnen är särskilt utsatta. I granskningen har det varit tydligt att det ofta är de som inte blir utredda i tid eller placeras i hem som inte utretts och godkänts. Det är också vanligare att ensamkommande barn saknar vård- och/eller genomförandeplan. I en kommun upprättas kortare standardiserade vårdplaner för de ensamkommande barnen istället för en individuellt anpassad plan. Tillsammans med att omhändertagandet av ensamkommande barn krävt snabbare placeringar, nämns den bristande tillgången till personal som den främsta orsaken till att socialtjänsten inte uppfyller kraven. Ett par kommuner menar också att känne-domen kring de ensamkommande barnen och deras behov varit begränsade i början, och det är inte

²³ Görs av den nämnd eller utskott inom kommunen som ansvarar för individ- och familjeomsorgen..

förrän efterhand som deras behov visar sig. De har upplevt att det varit en utmaning att få barnen att medverka och känna förtroende. En annan kommun betonar att uppföljning är extra viktig efter placering av ensamkommande barn just på grund av snabba placeringar och mindre omfattande utredningar.

Angående uppföljning så visar en tidigare rapport från IVO att kommuner har haft svårt att tillgodose kravet om att varje barn ska ha en särskilt utsedd socialsekreterare.²⁴ Även om det förekom (tre kommuner ansågs brista i handläggningen) var det inte en av de större bristerna som framträdde i denna tillsyn. Men det som granskningen visar är att det är främst ensamkommande barn som saknade en särskilt utsedd socialsekreterare. Med tanke på signaler om hög psykisk belastning och en ökande psykisk ohälsa bland de ensamkommande barnen²⁵, är det viktigt med ett kontinuerligt stöd och uppföljning av hur barnen mår.

Brister har redan fått konsekvenser

”Problem uppstår om tonåringen då – som det ofta är – säger att hen inte tänker flytta från familjen hen har varit placerad i.” – Socialsekreterare

”Utmaningen består i att alla parter vill att barnet ska bo i det aktuella hemmet, men att nämnden inte gör samma bedömning. Barnets bästa hamnar på sätt och vis i ett motsatsförhållande till nämndens ansvar.”
– Socialsekreterare

Många av de ensamkommande barnen blev akut placerade av kommunerna när de anlände eftersom de behövde omedelbart omhändertagande. Ett par kommuner berättar att antalet sammanbrott dvs. där det visat sig med tiden att barnet och familjen inte passar för varandra och måste omplaceras, har varit fler än vanligt. Granskningen visar att barn har omplacerats när de signalerat att deras behov inte tillgodosattes där de varit placerade. Det har även handlat om att de ensamkommande barnen oftare än andra barn måste byta familjehem eller placeringsform av andra anledningar.

Kommunerna tolkar det som att det i grunden handlar om att barnens utredningar varit bristfälliga. En kommun menar att de under den extraordinära situationen med många ensamkommande även godkände familjehem som inte skulle blivit godkända annars. Om utredningar inte ens genomförs och barnen placeras i outredda hem finns en ökad risk att de inte får sina behov tillgodosedda och till och med kan fara illa. Barnet kan till exempel först blivit tillfälligt placerat men eftersom utredningen dragit ut på tiden har hen redan rotat sig i hemmet. Som citatet ovan visar, kan kommunen då ställas inför ett dilemma där barnets önskan och den bedömning som nämnden gör inte överensstämmer.

Att socialtjänsten förstärker stöd och handledning till familjehemmen nämns av de granskade kommunerna som en viktig åtgärd för att minska behovet av omplaceringar.

²⁴ IVO (2016-21)

²⁵ Socialstyrelsen (2017-2-14) Individ och familjeomsorg, Lägesrapport.

Omplacering till annat boende

I enkäten som skickades ut framkom att 26 % av kommunerna inte följer bestämmelserna att både göra en ny utredning och fatta ett nytt beslut när de omplacerar ensamkommande barn. Oftast fattas bara ett nytt beslut utan utredning. Det gör att socialtjänsten återigen kan placera barnet i ett boende eller ge barnet en insats som inte motsvarar barnens behov. Det kan därför leda till ännu fler sammanbrott med behov av ytterligare omplaceringar.

Justitieombudsmannen (JO) har gjort en översyn av några kommuners handläggning av ärenden som rör ensamkommande barn och noterar att det finns betydande brister.²⁶ Där framhålls även vikten av att barnet måste höras och få vara delaktig i planeringen vid en omplacering. JO anser att om socialtjänsten inte inhämtar barnets synpunkter finns inte tillräckligt med underlag för att kunna bedöma hur barnet skulle påverkas av en flytt.

²⁶ JO (Dnr 5565-2016), En undersökning av några socialtjänsters handläggning av ärenden som rör ensamkommande barn.

Organisation och kvalitet

Att så många ensamkommande barn kom till Sverige 2015 har varit och är en utmaning för kommunerna då det påverkat myndighetsutövningen på ett generellt plan. Kommunerna behöver därför i efterhand säkerställa att alla barn får insatser i enlighet med sina rättigheter och behov.

Kommunerna har många förbättringsområden i arbetet med familjehemsplacerade barn. Att de inte längre upplever samma akuta situation som under 2015 och uttrycker att de i vissa hänseenden lyckas arbeta ikapp, ger en förhoppning om att kommunernas kvalitetsarbete kommer att sättas i fokus. Förutsättningarna att nå ett läge där barnets bästa tillgodoses har stärkts men det är en bit kvar. Vissa kommuner signalerar dock att det kommer att krävas en längre tid för att komma ikapp med handläggningen av ensamkommande barn. Det kan i vissa fall dröja mer än ett år.

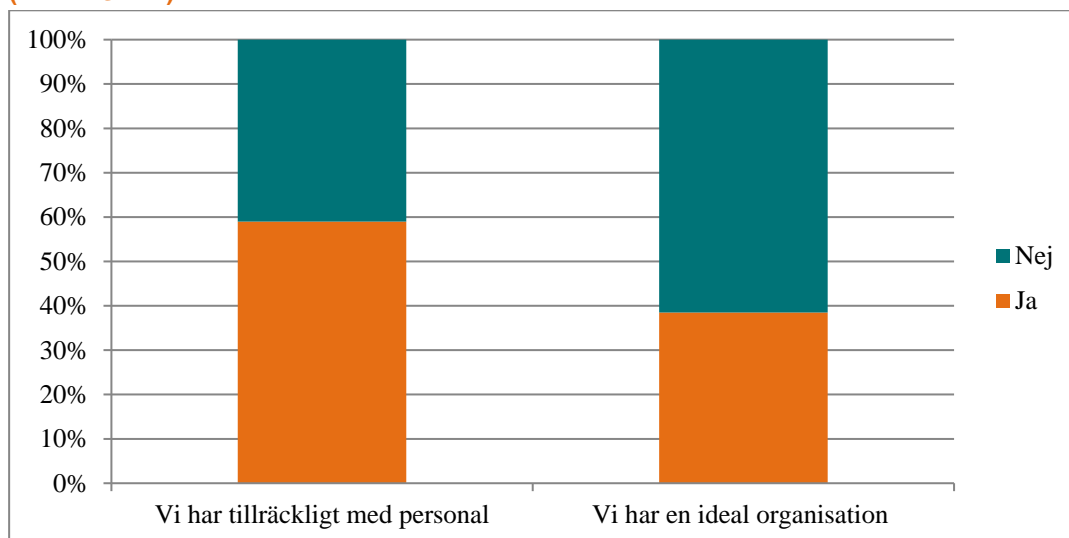
Svårigheter med rekrytering fortsätter ställa till problem för socialtjänsten

”Det [den ökade tillströmningen av ensamkommande barn] medförde även konsekvenser med ökad konkurrens om personal och att det blev ännu svårare än tidigare att få personal med rätt erfarenhet, kompetens och behörighet.” – Enhetschef

Att socialtjänsten brottas med personal- och kompetensproblem är ingen nyhet. Knappt 60 % av de tillfrågade kommunerna som deltog i enkätundersökningen ansåg att de har tillräckligt med personal (figur 2). I tillsynen blir det tydligt att tillgången av kompetent personal är en grundorsak till många av de brister som IVO ser. Förutom att det finns vakanta tjänster handlar det om att personalen som handlägger barn- och familjehemsärenden ofta är konsulter, har annan kompetens än socionomutbildning eller en kortare arbetslivserfarenhet som socionom. I fem av de granskade kommunerna arbetade personal som inte hade rätt kompetens för handläggning av ärenden om barn. För att arbeta med myndighetsutövning som avser barn och unga krävs socionomexamen och viss yrkeserfarenhet.²⁷ Vissa kommuner nämner att de har haft särskilt svårt med personal- och kompetensförsörjning i arbetet med ensamkommande barn.

²⁷ 3 kap. 3 a § SoL

FIGUR 2. SOCIALTJÄNSTERNAS UPPLEVELSE AV PERSONALTILLGÅNG OCH ORGANISERING AV VERKSAMHETEN I ARBETET MED FAMILJEHEMSPLACERADE BARN (ENKÄTSVAR).

39 kommuner svarade på enkäten.

Det pågår dock aktivt arbete för att säkra kompetensen för personalen i kommunerna. Det här är några exempel på vilket arbete som bedrivs för att säkra kompetens- och personalförsörjning:

- ⊕ Regelbundna utbildningar, Barnens behov i centrum (BBIC) och andra lämpliga utbildningar för att hålla handläggare uppdaterade med utveckling och lagändringar. Samarbete med utbildningsanordnare för att skraddarsy kommunernas/personalens behov.
- ⊕ Strategier för att synas externt och vara kreativa i rekryteringsprocessen av socionomer. Olika aktiviteter som utförs tillsammans med HR-resurs. Besöka universitet och ta emot socionompraktikanter.
- ⊕ Kollegialt stöd exempelvis stöttning från förste socialsekreterare, metodhandledning i grupp etc. Mentor- eller fadderskap mellan erfarna och nyare socialsekreterare.
- ⊕ Förstärkt introduktion av nyanställda medarbetare under längre tid (kan pågå under flera år).
- ⊕ Lönetillägg eller marknadstillägg för personal som arbetar med handläggning av barn och unga.
- ⊕ Nätverksgrupper över kommungränserna inom olika områden och samarbeten på länsnivå med närliggande kommuner.

Socialtjänstens organisation av arbetet med familjehemsplaceringar av barn

”Det var en rågång mellan de familjehemssekreterare som arbetade med ensamkommande barn och de andra barnen. De som arbetade med de andra barnen påverkades och försökte hjälpa till något, men de var en person mindre under en period.” – Enhetschef

En faktor till hur socialtjänsten organiserar arbetet med utredningar och familjehemsplaceringar är kommunens storlek. I större kommuner bildar den del av socialtjänsten som arbetar med barn och familj ofta enheter som arbetar enbart med utredning av barn. Rekrytering och utredning av familjehem brukar i sin tur hanteras på andra enheter. I mindre kommuner är det vanligt förekommande att det bara finns en enhet som arbetar med barn och familj men att socialsekreterarna på individnivå har olika arbetsuppgifter. Samtidigt är det vanligt att socialsekreterare i mindre kommuner arbetar med alla typer av ärenden, så väl barn- som vuxenärenden. I enkäten ställdes frågan om kommunerna ansåg att organiseringen av arbetet med familjehemsplaceringar i den egna kommunen var ideal, vilket ca 40 % ansåg (figur 2). Faktorer som kompetensbrist och behov av utökade samarbetsmöjligheter nämndes som utvecklingsområden bland de kommuner som inte var helt nöjda.

Utredningar av ensamkommande barn sker i särskilda enheter

Ofta gör kommunerna en åtskillnad mellan arbetet med ensamkommande barn och övriga barn där särskilda enheter eller socialsekreterare ansvarar för ärenden med ensamkommande barn. Uppdelningen har angetts som en framgångsfaktor av kommuner som lyckats förhållandevis väl med sitt mottagande av ensamkommande barn.²⁸ I tillsynen var det 75 % av kommunerna som delat upp arbetet på sådant sätt. Hur mycket utbyte de olika utredande enheterna/ socialsekreterarna inom socialtjänsten har av varandra verkar variera från ett gott samarbete till ”slutna stuprör”. Förutom att arbetssättet ibland skiljer sig mellan handläggning av ärenden som avser ensamkommande barn och andra barn inom samma kommun, så har inte arbetet med ensamkommande barn fullt ut strukturerats upp. Verksamheterna har till exempel inte alltid upprättat rutiner för sitt arbete.

Olika arbetssätt vid familjehemsplaceringar

Granskningen visar att socialtjänsten i vissa kommuner har olika förfaringsätt i sitt arbete med familjehemsplaceringar. Det är vanligare att socialsekreterare som arbetar med ensamkommande barn tar hand om allt från utredning till familjehemsplacering och uppföljning. Det framkommer även att de enheter eller socialsekreterare som arbetar med ensamkommande oftare arbetar utan att koppla in familjehemssekreterare då de i större utsträckning använder konsulensstödda familjehem. Det överensstämmer inte med de bestämmelser som säger att det ska vara två handläggare inkopplade när barn placeras i familjehem, en som ser till barnets behov och en som finns till för familjehemmet.²⁹

²⁸ Socialstyrelsen (2017-2-14) Individ- och familjeomsorg, lägesrapport

²⁹ 6 kap. 7 c § SoL

Närmare samarbete önskas för att tillsammans lösa problem

I tillsynen nämner kommunerna olika former av samarbete, både inom kommunens egna individ- och familjeomsorg samt mellan kommuner, som ett sätt att tillsammans lösa problem och underlätta handläggning. Överlag finns det en önskan om att organisera arbetet med familjehemsplaceringar inom kommunen så att familjehemssekreterare och barnets socialsekreterare arbetar närmare varandra i det dagliga arbetet. En målsättning som ett flertal kommuner har är att så långt som möjligt använda ”egna” familjehem istället för konsulentstödda. Som tidigare nämnts pågår det en utveckling av länsgemensamma samarbeten vid familjehemsrekrytering där flera kommuner tillsammans kan ha en ”bank” med familjehem. Dessa länsgemensamma samarbeten kan också stå för utbildning till familjehemmen vilket innebär en avlastning för den enskilda socialsekreteraren. Det gör det också möjligt att ha ett bredare underlag i matchningen mellan barnens behov och familjehemmets lämplighet.

Socialtjänsten har svårigheter att prioritera

I och med den situation som varit under de senaste åren har socialtjänsten ställts inför olika dilemman angående familjehemsplaceringar. De uttrycker att de är rådvilla inför hur de ska tänka när de, i en pressad situation, inte känner att de hinner med alla delar och heller inte får de resurser som krävs. Vad ska prioriteras och vad innebär egentligen att se till barnens bästa? Socialtjänsten har känt att de varit tvungna att snabbt ta hand om barnen och tillgodose deras grundläggande behov som boende och omsorg. De upplevde att de då fick göra avkall på att följa alla bestämmelser då det helt enkelt inte fanns tid för det. Kommunerna känner att de skulle ha behövt mer stöttning i frågan. Det de nu ställs inför är att i efterhand säkerställa att barnen inte blivit lidande. Ett arbete som kommunerna måste prioritera för att minimera konsekvenserna av de brister som barnen kan ha upplevt eller upplever.

Behov av uppföljning och utvärdering

Ungefär hälften av de granskade kommunerna behöver utveckla sin systematiska egenkontroll. Egenkontrollen ska visa vilka åtgärder som behöver sättas in för att komma till rätta med de problem som finns eller för att förbättra verksamhetens kvalitet.³⁰ För att verksamheten ska kunna få en överblick av vad som behöver kontrolleras är det viktigt att systematiskt ta vara på de resultat och erfarenheter som genereras. När resultaten sedan analyseras på aggregerad nivå kan verksamheten hitta vilka bakomliggande orsaker de behöver åtgärda.

Inom ramen för denna tillsyn har kommunerna, på uppdrag av IVO, gjort en egengranskning av ärenden som berör placerade barn. Kommunerna har för detta ändamål använt ett strukturerat underlag (Bilaga 1) som IVO har tillhandahållit. Ett flertal kommuner uppskattade detta hjälpmedel och har efterfrågat att även fortsättningsvis få använda sig av underlaget.

³⁰ SOSFS (2011:9)

Vissa kommuner upplever att det är i arbetet med ensamkommande barn som de inte haft utrymme att genomföra egenkontroll. Den höga arbetsbelastningen har gjort att egenkontrollen nedprioriterats. Resultatet från de tillsyner som denna rapport baseras på indikerar att kommunerna har stora behov att särskilt undersöka och utvärdera kvaliteten på sitt arbete med ensamkommande barn.

Har åtgärderna någon effekt på kvaliteten?

Det är dock viktigt att inte stanna och tänka att när åtgärder är genomförda ger det per automatik en förbättrad kvalitet i verksamheten. Det är lika viktigt med uppföljning av åtgärderna för att se om de faktiskt har någon effekt. Ibland kan åtgärderna innebära andra utmaningar och ibland bidrar de inte alls till att komma tillrätta med de problem som uppmärksammats. En kommun berättar till exempel att de i vissa hänseenden haft detaljerade checklistor vilket gjorde att de inte hann med andra arbetsuppgifter. Checklistorna infördes för att se till att inte missa viktiga delar i arbetet men innebar förseningar och brister på andra områden. Checklistor kan därför vara användbara verktyg för kommuner vid exempelvis egenkontroll, men de är i sig själva inte tillräckliga för att säkerställa att en åtgärd fått önskade konsekvenser. Att en åtgärd är vidtagen är med andra ord inte samma sak som att granska *hur* den är genomförd och vilken *effekt* den har fått. Att följa upp åtgärder handlar alltså inte om att enbart följa upp om en åtgärd införts eller ej utan om att följa upp om de haft önskad effekt på verksamhetens kvalitet. Därför behövs andra verktyg, vid sidan av checklistor, för att följa upp genomförda åtgärder. Egenkontrollen handlar om *hur* verksamheter kommer fram till att särskilda åtgärder ska vidtas och *hur* de följer upp att åtgärder har den effekt som avses.

Några exempel på egenkontroll från tillsyner:

- ⊗ Enkät och/eller intervju med familjehemsplacerade barn i syfte att utvärdera deras upplevelser av socialtjänstens myndighetsutövning och förbättra verksamheten.
- ⊗ Chefer/gruppleddare gör regelbundna genomgångar av utredningar etc. där de följer upp bestämda parametrar i handläggningen. Vissa chefer läser samtliga utredningar för att säkra kvaliteten.
- ⊗ Regelbunden kvalitativ kontroll av ärendena, som att de utgått från BBIC och att alla dokument finns med.
- ⊗ Samtliga försenade utredningar följs upp på aggregerad nivå för analys.
- ⊗ Stickprov på ärenden med regelbunden frekvens.
- ⊗ Föra statistik kring ärenden etc.
- ⊗ Revisionsinsatser (internt och externt). Regelbunden granskning med olika teman varje gång, som exempelvis särskilt fokus på genomförandepplaner.
- ⊗ Internkontrollplan upprättas inför varje år.

Barnens röst saknas i egenkontrollen

I propositionen ”Stärkt stöd och skydd för barn och unga”³¹ poängteras vikten av att de barn som placeras i familjehem får möjlighet att dela med sig av sina erfarenheter. Majoriteten av de granskade kommunerna nämnde emellertid inte att de på någon sätt tog in uppgifter från sina intressenter, som barnen eller deras vårdnadshavare. Då socialtjänstens syfte är att se till barnens bästa är barnens synpunkter en viktig källa när socialtjänsten mäter kvaliteten på sitt arbete.³² Då IVO:s utgångspunkt är att utföra tillsyn ur intressenternas synvinkel, i detta fall barnens perspektiv, kan även de beslut som kommunerna får av IVO utgöra värdefullt underlag för egenkontrollen.

³¹ Proposition (2012/13:10). *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*.

³² SOSFS (2012:11)

Referenser

Barnombudsmannen, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) om Barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rum*

IVO (2016-2), *Riskbaserad tillsyn av familjehemsvård*

IVO (2016-21), *När barn inte kan bo med sina föräldrar*

IVO (2016-26), *Fyra kommuners handläggning i ärenden som avser familjehemsplacerade barn*

Justitieombudsmannen (Dnr 2598-2000 och 2617-2000), *Fråga om anlitan­de av privat­rättsliga subjekt som utredare inom socialtjänsten*

Justitieombudsmannen (Dnr 5565-2016), *En undersökning av några socialtjänsters handläggning av ärenden som rör ensamkommande barn*

Proposition (2012/13:10) *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*

Proposition (2005/06:46), *Mottagande av ensamkommande barn*

Socialstyrelsen (2017-2-14), *Individ och familjeomsorg, Lägesrapport*

Socialstyrelsen (2016-5-25), *Analys av situationen i socialtjänsten*

Socialstyrelsen, SOSFS (2012:11), *Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende*

Socialstyrelsen, SOSFS (2011:9), *Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete*
Svensk författningssamling (2001:453), *Socialtjänstlag (SoL)*

Vårdanalys (2016-5). *Hittar vi hem? – En kartläggning och analys av den sociala dygnsvården för barn och unga*

Bilaga 1. Tillvägagångssätt

Syftet med rapporten är att ge en bild av hur socialtjänsten beaktar barnens behov i sin myndighetsutövning avseende familjehemsplaceringar. Det som undersökts har varit utredning och uppföljning av familjehemsplacerade barn, utredning av familjehem samt socialtjänstens organisation och kvalitetsarbete.

IVO ska utgå från egna riskanalyser i den planerade egeninitierade tillsynen och en övergripande riskanalys av hälso- och sjukvården samt socialtjänsten har gjorts. Inom socialtjänsten har samverkan och vård- och omsorgskedjan, personal- och kompetensbrist samt myndighetsutövning lyfts fram som särskilt problemfyllda områden. Inför 2016 års egeninitierade tillsyn av socialtjänsten valde IVO bland annat att fokusera på myndighetsutövning, barn och unga. I det aktuella projektet har särskilt fokus lagts vid barn 0-17 år.

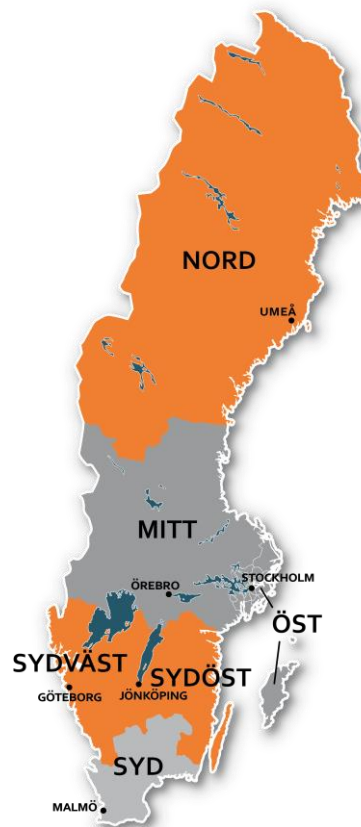
Tillsynens upplägg

Den aktuella rapporten är en del av ett nationellt projekt där tre av IVO:s sex avdelningar har ingått (figur 3). I projektet genomfördes inspektioner av 22 kommuner i region nord, sydväst och sydöst (tabell 2). Semistrukturerade intervjuer genomfördes med ledning och personal utifrån en gemensam mall med frågor om kommunens myndighetsutövning. Mallen användes vid samtliga inspektioner vilket gjorde att samma frågor ställdes i kommunerna. Som en del av tillsynen fick kommunerna i uppgift att genomföra egna granskningar av barnens akter och sitt arbete med familjehem (se bilaga 2). Det uppskattades av de tillsynade verksamheterna och de upplevde att det synliggjorde både vad som fungerade bra och kvalitetsbrister i den egna organisationen. IVO gjorde även vid inspektionerna kontrollgranskning av ett mindre antal ärenden i varje kommun.

Som ett komplement skickades en webbaserad enkät ut till de kommuner som inspekterades samt 10 kommuner till i respektive region (n = 52 kommuner). I enkäten ingick frågor om organisation, kompetens och myndighetsutövning. Svarefrekvensen på enkäten var 75 %.

Urvalet av kommuner att inspektera gjordes av respektive regional avdelning. Urvalet baserades främst på den information som nått IVO i, exempelvis, klagomål och lex Sarah-anmälningar. Vissa kommuner valdes även för att IVO inte hade så mycket information då kommunerna inte varit del

FIGUR 3. IVO:S REGIONER.

av någon tillsyn under en längre tid. När urvalet av de kommuner som tillkom vid enkätutskicket gjordes, var målet att få en spridning mellan befolkningsantal och geografiskt läge inom de olika regionerna.

Underlaget till analysen i rapporten har varit beslut, inspektionsprotokoll samt enkätsvar.

Projektet har drivits av en projektledare och på de tre avdelningarna har tillsynsledare ansvarat för det regionala arbetet. Sammanlagt har ca 20 inspektörer deltagit i tillsynen. Inspektionerna ägde rum under september till oktober 2016 och enkäten skickades ut under oktober samma år.

TABELL 2. KOMMUNER SOM INSPEKTERATS

REGION (IVO)	KOMMUN
Region nord	Bjurholm
	Härjedalen
	Kiruna
	Kramfors
	Piteå
Region sydväst	Sollefteå
	Bollebygd
	Borås
	Göteborg – norra Hisingen
	Göteborg – västra Hisingen
	Göteborg – östra
	Hjo
	Laholm
	Skara
	Vänersborg
Åmål	
Region sydöst	Eksjö
	Gislaved
	Högsby
	Jönköping
	Mörbylånga
Söderköping	

Bilaga 2. Stöd för egengranskning

I tillsynen fick kommunerna göra egengranskning av sin verksamhet utifrån vissa lagar och bestämmelser som IVO på förhand valt ut. Nedan följer de mallar som kommunerna använde. Observera att vissa lagar och föreskrifter kan ha ändrats sedan mallen gjordes.

Granskning av utredningar

Fråga	Svar
1. När har utredning som ligger till grund för den senaste placeringen inletts och avslutats? 11 kap. 1 och 2 § § SoL	Inledd, datum: Avslutat datum:
2. Ryms utredningstiden inom lagstadgad tid? 11 kap. 2 § SoL	☐ Ja ☐ Nej
3. Finns beslut om förlängd utredningstid? 11 kap. 2 § SoL	☐ Ja ☐ Nej ☐ Ej aktuellt Om ja, skriv ner motivering
4. Har utredningen bedrivits skyndsamt? 11 kap. 2 § SoL	☐ Ja ☐ Nej, motivera:
5. Har barnet kommit till tals i utredningen genom samtal eller observation? 11 kap. 10 § SoL,	☐ Ja ☐ Nej Om nej, uppge skälen till detta
6. Har barnet fått relevant information utifrån sin ålder och mognad? 11 kap. 10 § SoL, 4 kap. 15 § SOSFS 2014:5	☐ Ja ☐ Nej Om nej, uppge skälen till detta
7. Har vårdnadshavare/-arna alternativt god man kommit till tals i utredningen? 3 kap. 5 § SoL	☐ Ja ☐ Nej Om nej, uppge skälen till detta.

<p>8. Är utredningen inriktad på barnets situation och behov? SOSFS 2014:6, 1 kap. 2 § SoL.</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, uppge skälen till detta</p>
<p>9. Har nämnden bedömt barnets vårdbehov och hur det ska tillgodoses? 1 kap. 2 § SoL och 11 kap. 5 § SoL,</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, uppge skälen till detta</p>
<p>10. Är utredningens omfattning proportionerlig i förhållande till utredningens frågeställningar och omständigheterna i ärendet? 11 kap. 2 § SoL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, uppge skälen till detta</p>
<p>11. Framkommer barnets inställning till förslag till beslut? 11 kap. 10 § SoL</p> <p>Framkommer vårdnadshavares inställning till förslag till beslut? 1 kap. 1 § SoL och 3 kap. 5 § SoL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, motivera</p> <p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, motivera</p>
<p>12. Är utredningen avslutad med ett beslut? 20-21 §§ FL (1986:223) och 11 kap. 8 § SoL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, motivera</p>
<p>13. Finns en redogörelse för vilka överväganden som har gjorts i fråga och möjligheten att placera barnet hos en anhörig eller någon annan närstående? 6 kap. 5 § SoL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, motivera</p>
<p>14. Har beslutsunderlaget kommunicerats med vårdnadshavarna, och i förekommande fall barnet, innan beslut fattats? 11 kap. 8 och 10 §§ SoL, 17 § FL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, motivera</p>
<p>15. Finns en upprättad vårdplan 11 kap. 3 § SoL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, motivera</p>

<p>1. Beskriver vårdplanen:</p> <p>a. De särskilda insatser som behövs?</p> <p>b. Det sätt på vilket barnets umgänge med föräldrar, vårdnadshavare och andra närstående ska ordnas?</p> <p>c. Målet med vården?</p> <p>d. Den vårdbehövandes och, i fråga om barn, även hens vårdnadshavares syn på den planerade vården? 5 kap. 1 a § SoF</p>	<p>☐Ja ☐Nej</p> <p>☐Ja ☐Nej</p> <p>☐Ja ☐Nej</p> <p>☐Ja ☐Nej</p> <p>Om nej, motivera</p>
--	---

Granskning av familjehem

Fråga	Svar												
<p>16. Finns en aktuell familjehemsutredning gjord av nämnden? 6 kap. 6 § SoL, 4 kap. 8 § SOSFS 2012:11</p> <p>a. Har aktuellt familjehem fler placeringar än detta barn?</p>	<p>☐Ja ☐Nej, motivera:</p> <p>Genomförd när:</p> <p>☐Ja ☐Nej</p> <p>Om ja, hur många:</p>												
<p>17. Finns en bedömning gjord av familjehemmets allmänna förutsättningar för att erbjuda barn och unga vård som är trygg, säker, ändamålsenlig och präglad av kontinuitet? 4 kap. 1 § SOSFS 2012:11</p>	<p>☐Ja ☐Nej, motivera:</p>												
<p>18. Finns uppgifter i utredningen om familjehemmet om:</p> <p>a. Familjens sammansättning, bakgrund, livssituation och levnadsvanor</p> <p>b. boende och närmiljö</p>	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%;"></td> <td style="width: 33%; text-align: center;">Ja</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">Delvis</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">Nej</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">☐</td> <td style="text-align: center;">☐</td> <td style="text-align: center;">☐</td> <td style="text-align: center;">☐</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">☐</td> <td style="text-align: center;">☐</td> <td style="text-align: center;">☐</td> <td style="text-align: center;">☐</td> </tr> </table>		Ja	Delvis	Nej	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Delvis	Nej										
☐	☐	☐	☐										
☐	☐	☐	☐										

<p>c. varje tilltänkt familjehemsförälders personliga förutsättningar, egenskaper och omsorgsförmåga</p> <p>d. varje tilltänkt familjehemsförälders inställning till uppdraget</p> <p>4 kap. 3 § SOSFS 2012:11</p>	<p>☐ ☐ ☐</p> <p>☐ ☐ ☐</p>
<p>19. Har socialnämnden särskilt uppmärksammat förekomsten av våld mot närstående, annan brottslighet, missbruk eller andra omständigheter i det tilltänkta familjehemmet som kan äventyra ett barns trygghet och säkerhet?</p> <p>4 kap. 2 § SOSFS 2012:11</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, motivera</p>
<p>20. Kontrolleras familjehemmet mot nämndens eget register och polismyndighetens misstanke- och belastningsregister?</p> <p>4 kap. 5 § och 4 kap. 5 § AR SOSFS 2012:11</p> <p>Andra register Registeruppgifter från annan nämnd 4 kap. 5-7 §§ SOSFS 2012:11</p>	<p>☐ Ja, när? ☐ Nej</p> <p>Om nej, uppge skälen till detta</p> <p>☐ Ja ☐ Nej</p>
<p>21. Omfattar utredningen av familjehemmet:</p> <p>a. intervjuer, individuellt och gemensamt</p> <p>b. hembesök</p> <p>c. Referenstagning, två oberoende personer 4 kap. 4 och 6 §§ SOSFS 2012:11</p> <p>d. har nämnden i utredningen beaktat vilken inställning barn och unga som redan bor i familjehemmet har till att barn eller unga placeras där? 4 kap. 3 § AR SOSFS 2012:11</p>	<p>Ja Nej</p> <p>☐ ☐</p> <p>☐ ☐</p> <p>☐ ☐</p> <p>☐ ☐</p>
<p>22. Har nämnden informerat och samrått med den kommun där barnet placeras samt i förekommande fall med annan kommun som har placering i familjehemmet innan de har fattat sitt beslut?</p> <p>6 kap. 6 a § SoL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, förklara:</p>
<p>23. Finns en bedömning om familjehemmets resurser i relation till barnets behov, s.k. ”matchning”?</p> <p>5 kap. 1 § SOSFS 2012:11</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej</p> <p>Om nej, motivera:</p>

<p>24. Finns avtal som ingåtts mellan socialnämnden och familjehemmet där nämndens och familjehemmets åtaganden framgår? 6 kap. 6 b § SoL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej Om nej, motivera:</p>
<p>25. Har socialnämnden tillhandahållit utbildning för familjehemmet? 6 kap. 6 § SoL</p>	<p>☐ Ja ☐ Nej Om nej, förklara:</p>

Barns rätt till familjehemsvård av god kvalitet
Artikelnr: IVO 2017 - 15
Utgiven: Juni 2017, www.ivo.se,

Inspektionen för vård och omsorg (IVO)
Box 45184, 104 30 Stockholm
Telefon: 010-788 50 00
registrator@ivo.se
www.ivo.se

